

1. Onderwijskundige visie Mariëndael

In onze visie staat dat ons onderwijs zich kenmerkt door het maatwerk bieden voor iedere leerling. Transitie vormt het uitgangspunt voor ons denken en handelen. Ons onderwijs is vraaggestuurd en contextgericht. We stimuleren de zelfstandigheid en verantwoordelijkheid van de leerling. We geven onderwijs in een uitdagende en veilige leeromgeving. We stemmen ons onderwijs zoveel mogelijk af op de wensen en behoeften van de leerling. We bereiden onze leerlingen voor op de toekomst en een volwaardige plek in de maatschappij. We stimuleren medewerkers om van gebaande paden af te wijken.

Deze visie zorgt voor een voortdurende zoektocht naar de invulling en organisatie van maatwerk.

1.1. Visie en ontwikkeling binnen Mariëndael

In de zoektocht naar de invulling van de visie hebben we de afgelopen jaren diverse ontwikkelingen in werking gezet. De meeste van deze ontwikkelingen lopen nog door:

- We hebben het begrip “levensloopbegeleiding” verkend en concreet ingevuld. Hierbij wordt ons onderwijsaanbod en het pedagogisch klimaat afgestemd op de individuele leerling, zodat hij/zij een fundament kan opbouwen om nu en straks zijn leven zin en betekenis te geven. De activiteiten betreffende levensloopbegeleiding zijn onderverdeeld in 3 thema’s:
Leren leren, Leren leven, Leren kiezen.
Het uitgangspunt is dat de leerling de regisseur van zijn leven, dus ook van zijn leren is. Door reflectie maakt de leerling een ontwikkelingsstap
Er is een stuurgroep Levensloopbegeleiding
- Voor leerlingen zijn Tra, Tra+ en O+ ingeroosterd. Tijdens deze uren gaat het om maatwerk en keuzes door leerlingen gericht op hun toekomst. Referentie taal en rekenen heeft de volle aandacht.
- Aan de hand van de “maatwerkspin” van “Van de Akker”, hebben we schoolbreed verkend hoe we maatwerk concreter kunnen invullen, zodat onze leerlingen optimaal kunnen leren en ontwikkelen en de leereffectiviteit zo groot mogelijk is.
- AMN, een systeem waarin leerling hun LOB vormgeven m.b.v. competenties
- Het werken met een portfolio
- Opbrengst gericht werken (OGW)
Er is een stuurgroep OGW
- Alle leerlijnen zijn klaar
- We gaan ons verdiepen in toetsen en determinatie in relatie tot maatwerk. We doen dit aan de hand van “RTTI”
- We hebben ons als school aangesloten bij een scholennetwerk “Zo leer Ik!”
- Er zijn vakoverstijgende projecten in de onderbouw. Ook de bovenbouw maakt een start.
- Individuele initiatieven om de maatwerkspin invulling te geven
- Er wordt een start gemaakt met een i-pad project, waarin verkend wordt wat de mogelijkheden van ICT zijn binnen je les en welke devices daar het beste bij passen.
- Er zijn proceslijnen opgesteld voor :
 - ICT
 - Medewerker = expert= professional
 - OGW vakoverstijgend
 - Onderwijsconcept

1.2. Knelpunten/vraagstukken binnen maatwerk-ontwikkelingen

De volgende vraagstukken m.b.t. maatwerk leven binnen onze school: Deze vragen werden nog duidelijker tijdens de klassenbezoeken door de directie.

- Docenten en geven aan dat het door de complexe doelgroep lastig is om maatwerk toe te passen. Veel docenten lijken te worstelen met de vraag hoe je balans houdt tussen individueel onderwijs en onderwijs in een sociale groep?
- Hoe ziet mijn klassenmanagement eruit als er zo veel individuele vragen zijn en leerlingen op verschillende niveaus en tempo werken
- Hoe moet ik differentiëren?
- Ken ik de mogelijkheden van ICT binnen mijn les?
- Welke school structuur hoort hier bij? Welke regels en afspraken hanteren we schoolbreed?
- Wat moet je doen om de leerling zelfstandiger te maken. Lijden wij aan het "Zorgsyndroom"?
- Wat is de leervraag van de leerling Ken ik zijn beginsituatie, weet ik waar hij/zij naar toe werkt?
- Hoe zorg ik voor doorgaande leerlijnen?
- Hoe volg ik de leerling. Ben ik binnen de huidige structuur wel in staat om opbrengst gericht te werken? Hoe voorkom ik dat ik een "administrateur" word?
- Ik heb te weinig tijd om mijn lessen goed voor te bereiden, te overleggen over inhoud en om de leerling goed te begeleiden. Gesprekken over leren en keuzes maken heb ik zelden met een leerling
- Hoe wordt de leerling regisseur van zijn leren?

Bovenstaande vragen vat ik als volgt samen:

"Op welke wijze geven we vorm aan een concept gepersonaliseerd leren als antwoord op onderwijsvragen van onze leerlingen?"

Veel van de bovenstaande ontwikkelingen dragen bij aan deze zoektocht. In deze zoektocht gaan ze samen komen, worden ze verbonden. We gaan dus niets nieuws doen, maar we gaan op zoek naar een structuur/concept waar ze geïntegreerd worden en waar efficiëntie centraal staat en de leerling de regisseur van zijn leven en leren kan worden/zijn.

2. Differentiatie/individualisatie/ personalisatie

Wanneer je je als docent richt op het gemiddelde van de groep, wordt dit ook wel "Mainstreamonderwijs" genoemd. Luc Stevens (2004) omschrijft mainstreamonderwijs als volgt: "Voor elke leerling op hetzelfde moment in dezelfde ruimte met hetzelfde beoogde resultaat en onder leiding van dezelfde persoon".

Mainstreamonderwijs past niet binnen onze visie. Ik (EE) durf te stellen dat het lerende individu niet geschikt is voor gelijkheid. Meer differentiatie doet beter recht aan de verschillen tussen leerlingen zodat zij hun kwaliteiten en talenten maximaal kunnen ontwikkelen en benutten. Onze ingewikkelde zoektocht naar maatwerk voor iedere leerling heeft ons geleid naar differentiatie en individualisatie. Dit kost de docent echter veel tijd en inspanning en administratie.

2.1 Begripsverkenning

- **Traditioneel:** het onderwijs voor iedereen binnen 1 leerjaar gelijk: er wordt niet of nauwelijks gedifferentieerd naar (individuele) behoeften of voorkeuren van leerlingen. De docent richt zijn onderwijs in op basis van de vraag van de groep als geheel.
- **Gedifferentieerd:** leerlingen binnen een groep worden naar o.a. niveau, tempo, interesse en behoefte verdeeld in subgroepen. De docent biedt passende doelen, instructie en methoden per subgroep.
- **Geïndividualiseerd:** de docent kijkt naar o.a. het niveau, tempo, interesse en behoefte van een individuele leerling en past daar doelen, instructie en methode op aan
- **Gepersonaliseerd:** leerlingen sturen het eigen leerproces door het maken van eigen keuzes met betrekking tot het leren. De docent heeft een coachende rol ter ondersteuning van de leerling.

Het **gepersonaliseerd leren** lijkt het beste aan te sluiten bij de visie van onze school en geeft waarschijnlijk antwoorden op vragen die we tegenkomen binnen onze zoektocht naar maatwerk voor iedere leerling, waarin de leerling de regisseur is van zijn leren.

2.2 Gepersonaliseerd leren

Volgens een notitie van het OCW (OCW, 2013a; Vo-raad, 2013) groeit het maatschappelijk draagvlak voor meer persoonlijke afstemming van onderwijs. De term die daar nu voor wordt gebruikt is “gepersonaliseerd leren”. Gepersonaliseerd leren verwijst volgens deze notitie naar leerprocessen die, waar mogelijk door inzet van ICT, tegemoetkomen aan individuele verschillen tussen leerlingen en die efficiënt georganiseerd zijn.

Dit houdt in dat we verder gaan in onze zoektocht naar leersituaties die effectief en efficiënt zijn en afgestemd zijn op zowel de doelen van het onderwijs (inclusief exameneisen) als individuele ontwikkelvragen van leerlingen. Het is een uitdaging om een evenwicht te vinden tussen “one size fits all” en individualisering.

2.2.1 Definitie gepersonaliseerd leren

“Bij gepersonaliseerd leren staat de individuele leerling centraal en organiseert de leraar een uitdagend onderwijsproces rondom de leerling. De leeromgeving maakt vraagsturing door de leerling mogelijk, waarbij rekening wordt gehouden met de interesses en leerstijl van de leerling. De leerling wordt uitgedaagd door bij realistische vraagstukken de eigen creativiteit te ontwikkelen. Opdrachten die regelmatig ook samen met andere leerlingen moet worden uitgevoerd. Directe feedback maakt een onderdeel uit van het leeraanbod. Gepersonaliseerd leren kan deels plaats- en tijdonafhankelijk plaatsvinden waarbij een virtuele leeromgeving een belangrijke rol speelt; de fysieke aanwezigheid van de leraar of coach is daarbij niet op alle momenten noodzakelijk”.

“Gepersonaliseerd leren is het proces waarbij leerlingen op hun eigen wijze en in hun eigen tempo werken aan de leerdoelen. Per vak, leerinhoud of onderdeel wordt afhankelijk van de prestaties en voorkeuren van de leerling een op de leerling aangepast programma, verdieping en/of verrijking aangeboden. Bij gepersonaliseerd leren zijn de leerlingen en leraren, iedere in zijn eigen rol, samen verantwoordelijk voor het leerproces”.

(uit: “Vo-content, netwerk gepersonaliseerd leren”)

Ook wordt erin de literatuur onderscheid gemaakt tussen gepersonaliseerd leren door de leraar (leraar gestuurd, keuzes m.n. door leraar) en gepersonaliseerd leren door de leerling (leerling gestuurd, keuzes m.n. door leerling). Voor dit laatste wordt de term “zelfgeorganiseerd” gebruikt. Een gedeelte

sturing (keuzes door overleg en overeenstemming leraar en leerling) wordt aangeduid met “zelfstandig leren”.

Binnen gepersonaliseerd leren willen we antwoorden op de volgende vragen:

- Wat leert een leerling? (leerinhoud, doel van het onderwijs, volgorde van de leerstof)
- Hoe leert een leerling? (leerstrategie, samenwerking, keuze van hulpmiddelen)
- Waar leert een leerling? (locatie, klas, werkruimte, thuis, buiten schoolgebouw)
- Wanneer leert een leerling? (tijdstip, planning van rooster)

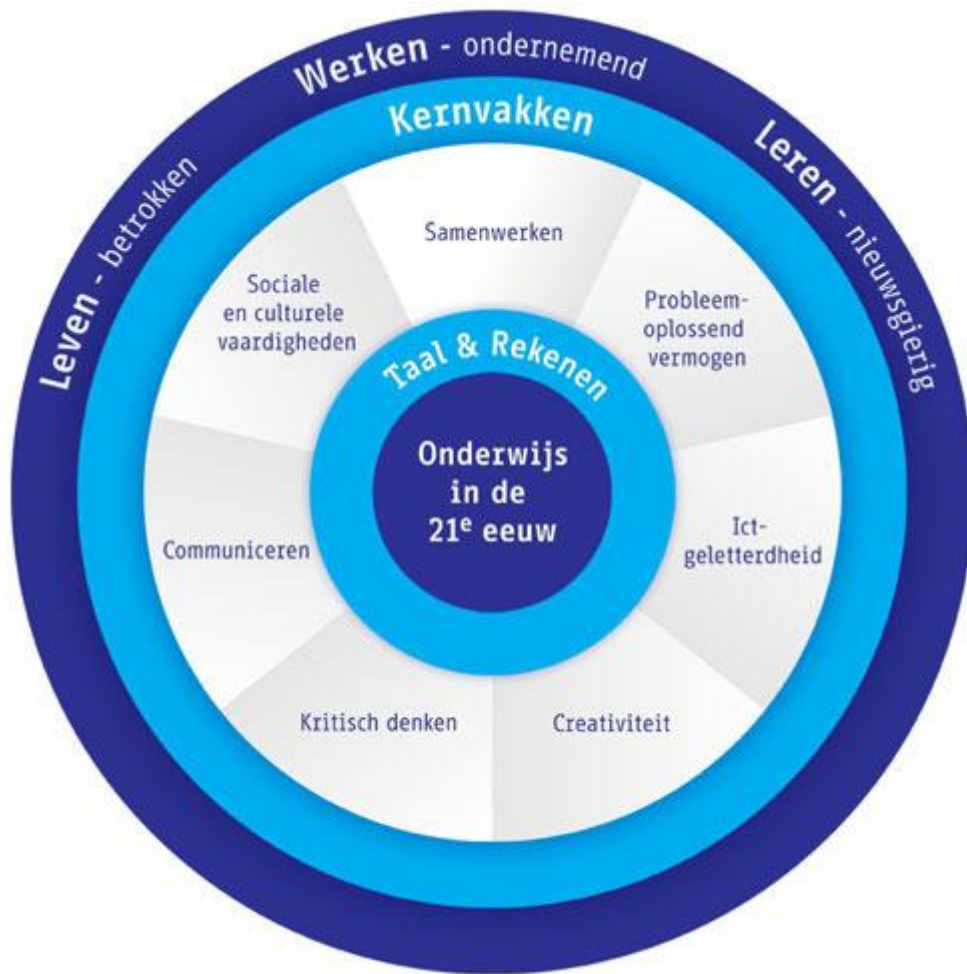
Bij de organisatie van zelfstandig en zelfgeorganiseerd leren krijgt de leerling ondersteuning van de docent in de rol als coach. Verder zijn er digitale tools die leerlingen helpen bij de sturing van het eigen cognitieve systeem. ICT kan ondersteunen bij het meer zelfstandig richting geven aan het eigen leerproces. De leerling krijgt informatie aangereikt over de voortgang van de eigen activiteiten. Hij/zij kan vervolgens zelf keuzes maken over de inhoud, aanpak en planning van de volgende leeractiviteiten (wat, waar, hoe en wanneer?). Hierbij val te denken aan: plannen van leertaken, de keuze van leerstrategie en leerdoelen, zelftoetsing, voortgangsbewaking in een portfolio en aanpassen van het leerproces op basis van persoonlijke **reflectie**.

2.2.2. De keuze van Mariëndael voor gepersonaliseerd leren

De uitgangspunten van gepersonaliseerd leren sluiten goed aan bij de visie van Mariëndael. We kiezen als school voor gepersonaliseerd leren omdat:

- De leerling de regisseur wordt van zijn eigen leren
- Iedere leerling op zijn/haar niveau kan uitblinken
- Een leerling minder aan tijd en plaats gebonden is
- Er recht gedaan wordt aan leerstijlen en leervoorkeuren
- Er meer een bijdrage wordt geleverd aan de ontwikkeling van “21st century skills” (zie schema)
- Er beter ingespeeld wordt op wat de individuele leerling motiveert
- Een leerling meer inzicht krijgt in het eigen leren
- De leerling de regisseur kan zijn van zijn eigen leren
- De leerling zijn voortgang kan inzien hierop kan sturen.
- Een docent meer tijd heeft om de leerling te coachen in zijn/haar leerproces
- De leerling structureel reflecteert op zijn/haar keuzes
- De onderwijstijd efficiënt wordt benut
- De verschillen tussen mensen uitgangspunt is in plaats van een hindernis.
- Het talent van de leerling het uitgangspunt is
- Leerlingen steeds hun doel voor ogen houden

Schema: 21st century skills

3. Zo leer ik!

In onze zoektocht naar gepersonaliseerd leren hebben we ons aangesloten bij de ZO.LEER.IK! scholen in Nederland. Deze scholen (2 VSO en 6 stichtingen voor VO) verdiepen zich in het gepersonaliseerd leren in het voortgezet onderwijs (vmbo t/m gymnasium)

De pijlers van Zo.Leer.Ik! zijn:

- Leren en begeleiden op maat
- Opbrengstgericht werken
- Leren met anderen
- Gebruik maken van digitale technologie

Hieronder staat een bewerking van het oorspronkelijke stuk van Zo Leer Ik!. Deze bewerking is gemaakt zodat het helder is wat Persoonlijk Leren voor Mariëndael gaat betekenen. Deze mogelijke invulling kan gebruikt worden om ons onderwijsconcept verder vorm te geven

3.1 Pijler 1: Leren en begeleiden op maat

- Het leerproces en de leerdoelen van de leerling staan centraal. De wettelijke vastgesteld Eindtermen Voortgezet onderwijs vormen de basis voor de doelen die worden gesteld
- Deze doelen worden in kleine stappen en thema's opgedeeld die de leerlingen doorlopen in een korte periode (bijvoorbeeld 4-6 weken).
- Coaches zijn de spil in de begeleiding van dat proces. Coaches bewaken het proces en bewaken of de leerlingen hun doelen halen.
- Naast de didactische coach (= docent) is er een "sociaal-emotionele coach"
- Coach en leerling stellen samen, binnen het kader van het curriculum, een rooster op voor de week met daarin keuzes voor workshops (ondersteuningsuren), plenaire instructie (o.a.. colleges) zelfstudie-opdrachten, onderzoekopdrachten, talenpractica, en opdrachten die zij in groepjes maken. De leerling kan zelf intekenen op de activiteiten
- Leerlingen zitten in stamgroepen waar zij bepaalde activiteiten volgen en samenwerken in projecten.
- Er wordt gewerkt met een logboek, waarin de planning en de resultaten van de individuele leerling zijn opgenomen. Het logboek geeft inzicht in de lange termijn leerdoelen, leerdoelen per periode (bijvoorbeeld maand, kwartaal) de doelen per week en het weekrooster.
- Leerproces is transparant voor iedere betrokkene (dus ook de ouders)
- De sociale verbondenheid (relatedness) tussen leerlingen is belangrijk. Dit is 1 van de psychologische basisbehoeften van een mens. De andere 2 basisbehoeften zijn beheersing (competence) en gevoel van autonomie (autonomy) (Deci en Ryan, 2000).

Deci en Ryan staan bekend om de motivatietheorie. Deze theorie legt de nadruk op een ontwikkelingsperspectief van volledige extrinsieke naar intrinsieke motivatie.

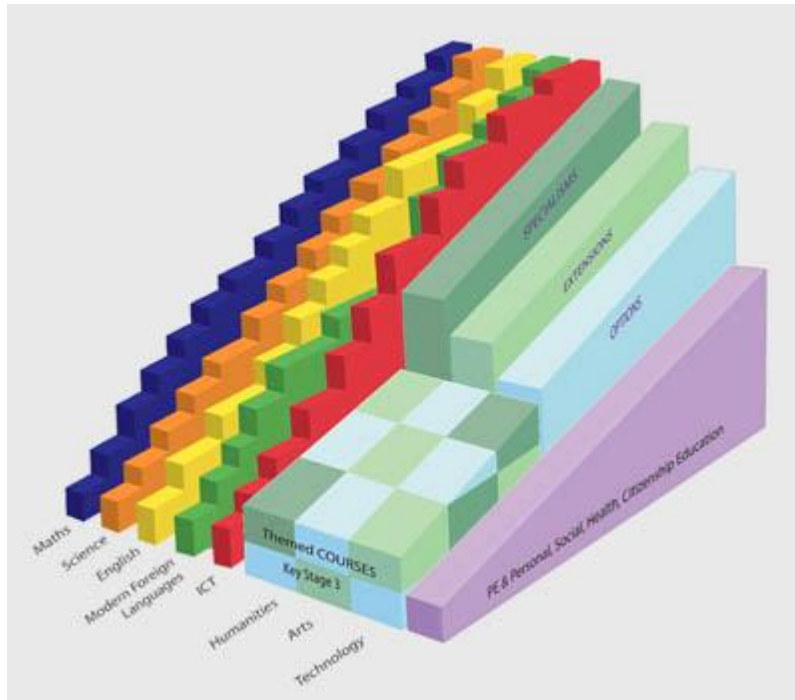
Relatedness: De verbondenheid tussen docenten en leerlingen zal vergroot worden als de leerlingen ervaren dat de leerkracht bij hen is betrokken en zich bekommert om het welbevinden en vorderingen en het leerproces van de leerlingen (Guthrie, Wigfield & VonSecker, 2000)

Competence: wanneer een leerling de doelen kent en begrijpt en dat het aansluit bij zijn beheersingsniveau, "zone van de naaste ontwikkeling" (Vygotski)

Autonomy: het vergoten van de autonomie kan o.a. bereikt worden door het aanbieden van keuzemogelijkheden aan leerlingen (Van Steenkiste, 2005)

3.2 Pijler 2: Opbrengstgericht werken

- Er is duidelijkheid over inhoud en structuur. De inhoud is gekoppeld aan de kerndoelen. Ieder vak of vakgebied is bijvoorbeeld opgedeeld in 35 stappen. Met 25 stappen heb je een vmbo-niveau, met 30 havo, met 35 VWO. Iedere leerling werkt op zijn eigen niveau, in zijn eigen tempo.

(het Zweedse Steps model- KED, de lessen worden in vakgebieden en thema's gewerkt, aan de hand van de eisen van het curriculum)

- Er is een zeer grondige voortgangsregistratie. Er wordt structureel geëvalueerd hoe is het is gesteld met de voortgang, leeropbrengsten en leerstrategieën van de leerling. De leerling heeft structureel inzicht in zijn vorderingen en de gevolgen van de keuzes die hij heeft gemaakt.
- Er wordt flexibel getoetst, gekoppeld aan de inhoudelijke stappen in het curriculum
- Naast de toetsen ontvangen de leerlingen structureel feedback van hun docent, coach en van medeleerlingen.
- Leerlingen reflecteren zelf en met hun coach op hun werk
- De kwaliteit van het onderwijs wordt bepaald door de kwaliteit en de frequentie van de feedback die een leerling krijgt. De frequentie zorgt ervoor dat reflectie van de leerling op het leerproces op gang komt en de motivatie wordt verhoogd.
- PDCA-cyclus: Coach, ouders en leerling stellen aan het begin van het schooljaar samen de lange termijn doelen en tussendoelen op. Deze doelen worden in kleine stappen en thema's opgedeeld. Als de doelen zijn vastgesteld gaat de leerling aan de slag door taken te kiezen die bij het doel en zijn/haar leervoorkeur passen.
- Leerlingen kunnen onderdelen afsluiten wanneer de gestelde doelen zijn behaald.
- Het LVS stelt in staat om het leerproces te volgen. Het LVS bevat het persoonlijk curriculum, de einddoelen en de doelstellingen en strategieën voor een bepaalde periode. Deze leerling kan zijn vorderingen volgen en beïnvloeden.
- Een voortgangsgesprek is altijd een ontwikkelgesprek. Iedere week is er een coaching gesprek welke taken de komende week haalbaar zijn. Iedere 6 maanden is er een evaluatiegesprek waarin de doelen en strategieën worden geëvalueerd. Ook de ouders zijn hierbij. Leerlingen presenteren aan elkaar hun voortgang en de nieuwe doelen voor de komende periode.

3.2.1 Rol en taken van de leraar

- De belangrijkste activiteiten (voorbereiding/ontwikkelen, instructie, vakspecifieke begeleiding en coaching). Veel docenten zullen al deze activiteiten blijven uitvoeren, zij het in een veranderende setting en tijdbestek. Er zullen ook docenten zijn die zich op 1 of 2 activiteiten gaan toeleggen.
- Docenten worden coach van een groepje leerlingen.
- Vakdocenten registreren de vakspecifieke resultaten en opmerkingen en eventueel extra opdrachten en tekent het af in het logboek.
- Minimaal 15% wordt door een docent besteed aan begeleiding van leerlingen.
- Docenten zijn zoveel mogelijk op de werkvloer met de leerlingen en overleggen dagelijks met hun collegae.
- Contacttijd tussen docent en leerling is gericht op het leren. De sociaal – emotionele begeleiding wordt door een andere medewerker gedaan.
- Docenten zijn verantwoordelijk voor het tot stand komen van een rijke leeromgeving.
- Jaarlijks evalueren de docenten het materiaal, beoordelen en selecteren nieuw materiaal en bepalen gezamenlijk de onderwerpen voor de workshops en de projecten.
- De belasting in tijd is voor docenten gelijk aan de huidige belasting, maar met een andere intensiteit. Zij staan minder voor groepen, maar begeleiden meer leerlingen op didactisch gebied.

Michale Fullan geeft in zijn boek “Stratosphere” een definitie van een uitstekende leraar:

“De leraar heeft veel kennis en begrip van de materie waarin hij lesgeeft, kan ondersteuning bieden bij de verdieping van het leerproces, is goed in het monitoren van het leerproces en het verstrekken van feedback die de leerling helpt bij zijn voortgang. Daarnaast houdt hij zich bezig met de houdingsaspecten van het leerproces (zoals zelfvertrouwen en motivatie) en kan hij overtuigend bewijs leveren van de positieve impact van het onderwijs op het leerproces van de leerling”.

Verder geeft Fullan aan dat innovatieve onderwijspraktijken bestaan uit 3 elementen:

- Leerlinggerichte pedagogiek (inclusief kennisverwerving, zelfregulering en toetsing, samenwerking)
- Het uitbreiden van het leerproces tot buiten de klas (inclusief probleemoplossing en innovatie in de echte wereld)
- Het gebruik van ICT in dienst van specifieke en concrete doelen en bereidt leerlingen voor op competenties van de 21^e eeuw

3.2.2 En de leerling?

Wat betekent gepersonaliseerd leren voor de leerling?

Programma	Coaching/begeleiding	Schooldag	Sociaal
Verskil in tempo tussen vakken	Wekelijks 15 minuten met een coach: plannen, reflecteren, doelen checken	Dagstart in basisgroep maakt dag helder	Zelfstudie, groepstudie, projectgroepen, stamgroepen, etc.
Toetsen wanneer je eraan toe bent	Veel informele toets momenten	Geen momenten waarop niets gebeurt	Leraren altijd aanwezig op de schoolvloer
Zelf je doel vaststellen	Extra hulp aanwezig	Zelf intekenen op onderwijsactiviteiten,	
Altijd duidelijk waar je staat	Ik weet wanneer ik een docent om (extra) uitleg kan vragen	Veel verschillende onderwijsactiviteiten	
Materiaal is altijd aanwezig	Leren leren staat centraal	Geen drukke leswisselmomenten	
	Kan gaandeweg meer vrijheid in zelfstandigheid bereiken		

3.3 Pijler 3: leren met anderen

- De leerling start iedere dag in zijn stamgroep met de coach. Daarna is er een keur aan verschillende activiteiten met de stamgroep, in kleinere groepen, in grote groepen, in 2-tallen, alleen.
- Elkaar feedback (ook leerlingen onderling) geven maakt structureel onderdeel uit van een activiteit
- Met leraren is er veel persoonlijk contact
- Met de coach is structureel contact

3.4 Gebruik maken van digitale leertechnologie

Om het voor een leraar beheersbaar en efficiënt te houden heeft de docent en leerling beschikking over een digitale portal. Hierin staan o.a.: de volledige leerlijn, rijke opdrachten, bronmaterialen, pedagogische-didactische aanwijzingen. Leerlingen kunnen altijd bij hun materialen en er kan altijd gewerkt worden. Docenten hebben te allen tijden inzicht in het leerproces en de resultaten. Een groot gedeelte zal online zijn, maar leerlingen hebben ook de mogelijkheid om te kiezen voor de papieren versie. Er moet een balans zijn tussen digitaal leermateriaal en "tastbaar leermateriaal". Ook de ouders hebben continue inzage in het leerproces.

4. Slot

"Op welke wijze geven we vorm aan een concept gepersonaliseerd leren als antwoord op onderwijsvragen van onze leerlingen?"

We gaan als school gezamenlijk de zoektocht aan naar gepersonaliseerd leren. Deze zoektocht moet zorgen voor een krachtig onderwijsconcept waar het regisseurschap van de leerling centraal staat. In de proceslijn staat beschreven wat de stappen zijn. Deze proceslijn wordt steeds up-to-date gehouden. In mei 2015 is het onderwijsconcept in grote lijnen uitgewerkt en is er een implementatieplan opgesteld. De invoering zal 4 jaar in beslag nemen.